

ARKEOLOG
AXEL EMANUEL
HOLMBERG

1877

Arkeolog Axel Emanuel Holm-
berg

– Återutgivning
av text från 1877

av Axel Krook

ISBN 978-91-7757-060-8

Copyright © 2016 Mikael Jägerbrand / Virvelvind Förlag, Lysekil

Den här e-boken ges ut av E-boksbiblioteket Förlag (imprint)

Mer info: www.e-boksbiblioteket.se

Förord

Trots att han bara skrev några få böcker om forntiden under sitt mycket korta liv så var han en av 1800-talets mest inflytelserika fornforskare.

I den här e-boken får du veta mer om A. E. Holmberg.

Trots att det gått mycket mer än 150 år sedan Axel Emanuel Holmberg publicerade sin bok om hällristningar så var den så viktig att den fortfarande används av arkeologer. Det här var den allra första sammanställningen av alla kända ristningar i Skandinavien.

I den här e-boken får du en inblick i hans personlighet och hur han kom att bli den han var.

Texten skrevs år 1877 och Holmberg hade då redan varit död i mer än 15 år, han avled redan 1861 vid 44 års ålder.

Eftersom den här texten skrevs på 1800-talet så innehåller den namn på personer som kanske inte är så bekanta i dag. Därför har vi kompletterat originaltexten med en kortfattad ordlista.

Arkeolog Axel Emanuel Holmberg

Den här texten publicerades ursprungligen år 1877 i tidskriften "Svenska Familj-Journalen" med rubriken "Axel Emanuel Holmberg". Författare till texten är Axel Krook (1831-1893).

Emanuel Holmberg, som föddes i Stockholm den 27 April 1817, der han äfven ändade sina dagar den 6 Juni 1861, var en i flera afseenden sällsam personlighet, kanske en af de mest genialiska män vårt land på sin tid ägde. Det låg någonting af vägbrytare i hans natur, han var heller aldrig någon efterlöpare, utan vandrade helst sin egen bana, uppgående med hela sin personlighet i sina göranden och låtanden så, att alla såväl hans gerningar som hans skrifter bära prägeln af den otvetydigaste omedelbarhet, af sann originalitet.

Sedan Holmberg genomgått elementarläroverken, flyttade han med sina fosterföräldrar till Halland, der han först egnade sig åt landtbruket. Men han och fosterfadren voro båda män med masurbjörk i karakteren, såsom Runeberg uttrycker sig. De voro styfsinta bägge, och den ene ville ej gifva vika för den andre. Det vardt en moralisk brottning mellan dem, under hvilken fosterfadren tog så hårdt i med

jernfingrarna, att de ädlare delarna hos den unge Axel Emanuel sårades. Följden var också den, att han en dag eller rättare natt helt plötsligt försvann. Då man om morgonen kom upp på den unge landbrukarens rum, var örnungen flugen ur boet.

I stället för att under fosterfadren plöja en mager jord, skulle han nu ut att plöja hafvet. Han begaf sig till Göteborg för att taga hyra på något handelsfartyg, då han påträffade en välvillig skeppare, som kände deltagande för ynglingen och hans belägenhet, samt afrådde honom allvarligt från att välja en bana, som numera icke, såsom förr på vikvärjarnas tid, kunde inbringa hela kungariket, sköna borgmör oräknade. Holmberg tvekade, och nu följde en tilldragelse, som Blanche berättat på ett sätt, hvaraf endast han är mäktig, nämligen så här:

Under besinnetiden råkar Holmberg att kasta blicken i en tidning och upptäcker bland annonserna: »Inspektorstjensten ledig på Ströms säteri vid Lilla Edet». Holmberg bestiger en ångbåt, som går till Lilla Edet och sammanträffar ombord med flera äldre herrar, dem han med djup vördnad betraktar, ty de bära gråsprängda mustascher och blågula band i knapphållet. Holmberg går i land vid Lilla Edet och beger sig rakt till herrgården. De gråsprängda mustascherna med de blågula banden taga samma väg. Holmberg anmäler sig såsom sökande och in visas i en större sal, der han finner flera välklädda personer, alla minst dubbelt så gamla som han. Snart ökas samlingsen med föremålen för hans vördnad på ångbåten. Han begriper nu, att alla äro sökande till den lediga inspektörs-befattningen, äfven de gråsprängda och gulblåa.

»Skönt!» yttrar Holmberg för sig sjelf, "jag får Sveriges hjeltar och riddersmän att skifta hugg med."

Utan tvifvel en vacker början för en sjuttonårig viking. Men en dörr öppnas i salen och in träder Ströms då varande ägare, en baron Bennet. Han går ifrån den ene till den andre, inhändigat betyg, rekommendationer med mera dylikt och stannar slutligen framför den unge vikingen med den klara, frimodiga blicken.

»Hvem är herrn?» frågar baronen, icke misstänkande i honom en sökande.

»Jo, jag är den, som skall bli inspektor på Ström», svarar Holmberg helt obesväradt.

"Hå, är det så!" yttrade Ströms ägare, tagande ett steg tillbaka, men dragande på mun; »nå, herrn har väl betyg?»

"Ja, prestbetyg», dokumenterar sig Holmberg.

»Hä! Prestbetyg? Ingenting annat?»

»Nej, men med berömlig kristendoms-kunskap.»

Baronen skrattar, alla skratta.

»Men förstår herrn sig verkligen på jordbruk?» börjar ånyo baronen.

»Mycket väl», försäkrar Holmberg.

»Och på ladugårdsskötsel?»

»Lika väl som på jordbruk», är det tvärsäkra svaret.

Nytt skratt.

»Skrattar bäst som skrattar sist», tänker Holmberg.

Detsamma tänkte förmodligen himlen och baron Bennet med, ty två dagar derefter var Holmberg välbeställd inspektor på Ström. Och säteriägaren fick aldrig skäl att ångra sitt val, försäkrar Blanche.

Holmberg förblef några år på denna plats, der hans kärlek för fornstudiet öfvergick till forskarens och samlarens glöd. Här var också ett tacksamt fält därför, ty de trakterna, likasom Bohuslän

i allmänhet, äro bland de på fornsaker rikaste, som vårt land äger. Sjelf yttrar Holmberg också i sitt hufvudverk »Bohusläns Historia och Beskrifning»: »Frejdadt redan i fornsången och sagan, intager Bohuslän, såsom en historiskt märkvärdig ort, ett upphöjdt rum ibland Sveriges landskap. Den otroliga rikedom på olikartade fornlemningar, hvaraf detta län kan berömma sig, bär vittne om skilda släkten, som i en aflägsen tidsålder ägt härstädes en tummelplats för sina blodiga fejder och ett fält för sin idoga verksamhet. Likt en grånad, kämpe har det pröfvat alla lyckans skiften, varit med uti många hårda strider, hvilka det ofta, af öfvermod och oroligt lynne, sjelf tillställt, och fått många sår, som varit svårläkta nog. Uthviladt ifrån gamla bardalekar, har det nu glömt sina forna öden, hvadan det ej är ur vägen att förtälja det dess egen saga.» — Och det gjorde Holmberg med en ifver och en vetenskaplig grundlighet, som göra hans nämnda verk till det främsta bland våra provinsbeskrifningar.

Såsom sagdt, på Ström fick Holmbergs forskarelynne sin rätta näring. Men han fann snart, att han ej kunde mätta sitt begär om han skulle förblifva inspektor. Han beslöt att »studera», och eftersom hans fosterfar i så fall ville, att han skulle taga prestexamen, begaf han sig till Lund, tog sina examina med förvånande hast och vardt först pastorsadjunkt i Bullarens härad af Bohuslän. Men ett sådant lynne som hans öfverensstäme ej med det presterliga kallet. Han var ej någon »transscendental» man¹, tvärtom, han tillhörde jorden med all hug, ty hon inneslöt ju allt hvad han skattade kärast: fornminnena. Men det folk, bland hvilket han var satt att verka såsom en »andans man», tyckte dock genast om den unge herden. Det är

1 *En man som går utom det sinligas eller erfarenhetens gräns.*

ett styfsint, äfventyrsälskande och trotsigt folk, de goda »bullingarna», och ett sådant skall man handskas med på sitt egendomliga sätt. Holmberg inskränkte sig ej till att fromt utdela välsignelser eller att med straffande stränghet utslunga förbannelser.

Han ingrep i bullingarnas borgerliga lif, i deras hvardagliga selsättningar, delande deras bröd och var nog "gemen af sig»», såsom allmogen yttrar sig, att tömma med dem en stänka af deras färsköl eller annat; han var fiskare så god som någon, ofta plöjande salta vågen äfven då stormen hven vild och sjön vrok sig hög — i sådana stunder visst icke förgätande att, då så höfdes, gifva sina kamraters tankar en riktning mot det oändliga, som genom döden, hvilken ju kan träffa öfverallt och hvem som helst, bringar hugsvalelse i jordiska bekymmer, men ock ändlösa qual för begångna synder. Då stormen hviner i tackel och tåg, då Ægirs döttrar hölja sig i hvita dok, då faran hotar öfverallt och döden kan nå i hvarje minut — då ligger det en märklig makt i det heliga Guds ord, der det uttalas så som Holmberg kunde göra det; och visst är, att denne pastorsadjunkt, som var allt annat än prest i vanlig mening, dock verkade mycket godt i denna riktning. Der det gällde att lisa bekymren och lindra nöden var Holmberg ej heller sen. Ej sällan såg man honom på obanade stigar, med geväret på axeln, prest-kappan derunder och de nödiga nattvardskärnen i en ask, skynda öfver klippor eller genom snårig skog till någon döende; men var med döden äfven nöden gäst i kajan, stannade han ej vid salighetsmedlens utdelning, utan drog redan dagen efter genom socknen för att då med kraftiga ord mana fram styfrarna ur fickor, der de i allmänhet visst icke funnos till öfverflöd. Så låg en gammal båtsman illa sjuk. Det var eländigt hos honom. Holmberg insamlade 300 kronor åt den gamle, för att skaffa honom ro från nöden på hans

sista dagar. Men båtsmannen gick snart hädan, sedan han dock testamenterat beloppet till Vesterlanda socken, som skall årligen betala räntan till fattiga båtsmanskor. Liknande drag finnas i mängd: och det är *praktisk* kristendom.

Hans rättskänsla sårades äfven af att se, huru man gick till väga med de Hvitfeldtska stipendiigodsen. Dessa, af hvilka inkomsten är anslagen till understöd åt studerande vid Göteborgs of. d. gymnasium, utgöras af säterierna Sundsby på Tjörn och Åby på Sotenäs, tillsammans 6 mantal, samt af underliggande 141 $\frac{11}{12}$ mantal, öfver hela länet kringspridda, in- och utsockne frälse. Bönderna på dessa hemman blefvo prejade och framkommo oupphörligt med klagomål till vederbörande, utan att detta halp. Nå, »»Holmbergens Axel» visade sig snart vara en karlakar och man vände sig till honom. Han tog i tu med saken och bland annat utgaf en bok: »»Några ord om det ömkeliga tillståndet på de Kongl. och Hvitfeldtska stipendiigodsen i Bohuslän», hvari sådana fakta framdrogos, att det ruskade upp både landshöfding och biskop och borgmästare, och undersökning anställdes. De af Holmberg angifna förhållandena styrktes dervid, och ännu flera, vittnande om det hårdaste förtryck, kommo i dagen.

Men under det Holmberg sålunda skötte sin presterliga gerning på sätt han ansåg bäst, glömde han ej sina antiqviteter, utan fortsatte ifrigt med sina arkeologiska och andra forskningar nedläggande frukterna häraf i såväl det förut nämnda arbetet »Bohusläns historia och beskrifning», som i hans andra hufvudverk »»Skandinaviens Hällristningar»», för hvilket äfven Bohuslän var en outtömlig källa. I det sistnämnda verket, som utgjorde en samling af alla då kända skandinaviska hällristningar (i berg och klippor inhuggna afbildningar af mestadels bemannade örlogsbåtar och kämpande strids-

män), uttalade Holmberg tankar, som nu mera vunnit allmänt erkännande af forskare, i det han säger dessa hållristningar förskrifva sig från vikingatiden.

Emellertid hade Holmberg snart tröttnat vid sin adjunksbeställning, liksom vid prestkallet i allmänhet, hvilket han endast på fosterfaderns ifriga åstundan åtagit sig. Några år efter det hans Bohusläns historia utkom, flyttade han därför upp till hufvudstaden, för att mera ostörd kunna egna sig åt litterära sysselsättningar. Han hade här ett slags presterligt »försvar» såsom adjunkt i finska församlingen, blef lärare vid Rydbergska skeppsgosseskolan och höll under flera år föreläsningar i arkeologi för landtmäteri-eleverna. Han var först sekreterare i komitén för städernas beskattning, men inlade härvid så stora förtjenster, att regeringen utsåg honom till medlem af komitén. Vid sidan af dessa sysselsättningar hängaf han sig rastlöst åt sina forskningar och samlingar, höll offentliga föreläsningar i arkeologi, var en bland stiftarna af konstnärsgillet o. s. v.

Frukten af dessa hans forskningar och af hans litterära sysselsättning framträdde först i det förutnämnda betydande arbetet »Skandinaviens hållristningar» (1848-49); i ett annat förtjenstfullt arbete »Skandinavien och dess innebyggare» (1849) och i den populärt affattade, på sin tid ypperliga skildringen af »Nordbon under hednatiden», hvilken också upplefvat tvenne upplagor. Härjemte skref H. en mängd uppsatser i tidningar, kalendrar o. d. Genom sina fornforskningar förvärfvade han sig ett aktadt namn, hvilket förskaffade honom inträde i flera vetenskapliga samfund, såsom Kongl. Vitt.-, Hist.- och Ant.-akademien, Kongl. danska Oldskrift-Selskabet m. fl.

Med sin lifliga själ kände han stort behof af personligt umgänge

med andra, och det säges af hans samtida, att umgängeslivet, der han i en snillrik krets af framstående idkare af »den glada vetenskapen» var själen, i förtid bräckte hans i grunden dock så starka kropp. Han gjorde en resa till Schweiz för att uppfriska och stärka sig, och utgaf efter sin hemkomst den särdeles behagliga, på den etnografiska forskningens grund skrifna »Haslidalen, en liten färd till Schweiz», i hvilken han framhåller frändskapen mellan befolkningen i denna dal och skandinaverna. Men han greps af en efter hand mer och mer tilltagande både fysisk och psykisk oro, och hans kropp vardt bruten. För att söka, om ej hjälp, åtminstone lindring, begaf han sig till Karlsbad, om hvilken kurort han utgaf en af sina för ypperlig stil utmärkta skildringar. Snart tynade han snabbt af, och döden bortryckte honom, som sagdt, den 6 Juni 1861. Samma år reste hans vänner på Nya kyrkogården i Stockholm minnesstenen öfver den hädangångne käre med den manhaftiga karakteren, och bönderna i Tanums församling i Bohuslän höllo öfver honom en minnesfest.

Axel Krook.

Axel Emanuel Holmberg.

Viktiga ord och personer

Krook, Axel.

[1831–1893] Svensk telegrafarbetare, journalist och författare. Är i dag mest känd för biografierna om Sokrates och Paulus i boken "Fritänkare" (1867).

Blanche, August.

[1811–1868] Svensk politiker och författare. Skrev ett stort antal biografier, romaner och teaterpjäser. Är i dag mest känd för pjäsen "Ett resande teatersällskap" (1848) och pjäsens berömda replik "Fan skall vara teaterdirektör".

Runeberg, Johan Ludvig.

[1804–1877] Finlandssvensk författare och poet. Är mest känd för verket "Fänrik Ståls sägner" (1848–1860). Betraktas i dag som Finlands nationalskald.

Fler böcker: E-boksforlaget.se

Om du gillar e-böcker om historia så kommer du att gilla utbudet hos E-boksforlaget.se

Det här förlaget är specialiserat på utgivning av äldre texter om arkeologi, resor och biografier.

Alla titlarna går att hitta hos de flesta e-bokhandlare, i iTunes samt på många bibliotek.

Här är några exempel på titlar:

Klassiska deckare

- "Sherlock Holmes: »Gloria Scott»"
- "Sherlock Holmes: Beryllkronan"
- "Sherlock Holmes: De fem apelsinkärnorna"
- "Sherlock Holmes: De rödhårigas förening"
- "Sherlock Holmes: Den avhuggna tummen"
- "Sherlock Holmes: Den blå karbunkeln"
- "Sherlock Holmes: Den försvunna brudgummen"
- "Sherlock Holmes: Den försvunna kapplöpningshästen"
- "Sherlock Holmes: Blodbokarna."
- "Sherlock Holmes: Det spräckliga bandet."
- "Sherlock Holmes: Den grekiske tolken"
- "Sherlock Holmes: Musgraves ritual"
- "Sherlock Holmes: Det gula ansiktet"
- "Sherlock Holmes: Det hemlighetsfulla mordet vid skogssjön"
- "Sherlock Holmes: Den hemlighetsfulle patienten"
- "Sherlock Holmes: Börsmäklarens biträde"
- "Sherlock Holmes: En skandal i Böhmen"
- "Sherlock Holmes: Krymplingen"
- "Sherlock Holmes: Lorden och hans rika amerikanska brud"
- "Sherlock Holmes: Mordet i Reigate"
- "Sherlock Holmes: Tiggaren med den kluvna läppen"

Arkeologi

- "Solgudens yxa och Tors hammare" (1899)
- "Hällristningarnas ålder" (1869)

- "Feniciska kolonier i Skandinavien" (1875)
- "Hällristningar på Kinnekulle" (1892)
- "Forntidens perioder" (1892)
- "Hur gamla är hällristningarna?" (1869)
- "Bohusläns bygdeborgar" (1909)
- "Bohuslänska hällristningar" (1879)
- "Fynden i Troja" (1878)
- "Förbindelse mellan Skandinavien och vestra Europa före Kristi födelse" (1889)
- "Svear och götar under folkvandringstiden" (1905)
- "Husaby kyrka" (1899)
- "Hällristningarna i Järrestad" (1881)
- "Nordens fartyg från hednatiden" (1872)
- "Anmärkningar rörande figurteckningar från forntiden" (1842)
- "Grafkistor af klufna och urhålkade stockar" (1894)
- "Den svenske solguden och den svenske Tyr" (1906)
- "Skånska fornminnen" (1853)
- "Ölands fornminnen" (1874)
- "Tors hammare" (1872)
- "Våra fornminnen – vad de lära oss" (1916)
- "Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden" (1901)
- "Förstörda fornminnen i Bohuslän år 1924"

Djur & natur

- "Svenska djur i folktron" (1898)
- "Skäggets historia" (1893)
- "Kattens kulturhistoria" (1882)

- "Djurens sömn" (1889)
- "Katten i forntida Egypten" (1889)
- "Ett dygn på månen år 1870"
- "Orkidéernas historia" (1894)
- "Blomsterspråket" (1888)
- "Sveriges hundraser" (1880)
- "Guide till biskötsel" (1885)

Kulturhistoria

- "Midvinterns solfest" (1894)
- "Julen på 1870-talet – Skildringar och illustrationer i svenska tidskrifter"
- "Om julens härkomst" (1899)
- "Julen i Skåne på 1820-talet"
- "Nyaste och tillförlitligaste Drömboken" (1918)
- "1870-talets bästa tips för frisyrr och utseende"
- "Lyxens historia" (1870)
- "Gaffelns historia" (1889)
- "Kanalbyggen på planeten Mars" (1888)
- "Vårt solsystem" (1878)

Resor

- "Ett besök i Venedig år 1878"
- "Strandgatan i Visby år 1879"
- "Resa på Dalslands kanal år 1877"
- "Nyköpings slott" (1877)
- "Ett besök i Marstrand år 1882"
- "Min resa i Blekinge och Kalmar år 1854"
- "Resor med luftballong år 1873"
- "Runlejonet i Venedig" (1871)
- "En utflykt på Mälaren år 1871"

- "Skildring af Vestergötland år 1882"
- "Kalmar slotts historia" (1880)
- "Ett besök i Södertälje år 1881"
- "En färd på Donau år 1882"
- "Ringmuren i Visby" (1874)
- "Fredrikstens fästning och Karl XII" (1879)
- "Petras helgedomar" (1921)
- "Ett besök i Boxholm år 1885"
- "Ett besök i Roms katakomber år 1870"
- "Skildring av Riseberga klosterruiner" (1874)
- "Borgholms slottsruin" (1878)
- "Rundtur i södra Frankrike år 1880"
- "Ett besök på Djurgården sommaren 1868"
- "Sigtunas tidiga historia" (1872)
- "Helgeandskyrkan i Visby" (1878)
- "Norrköpings historia" (1871)
- "Ett besök i Waxholm år 1870"
- "Vadstena slott" (1875)
- "Skildring av Island" (1870)
- "Besök på Gripsholms slott år 1895"
- "Ett besök i Rom år 1870"
- "Besök på Helgoland år 1874"
- "Guide till Uppsala år 1875"
- "Kyrkoruinen S:t Katarina i Visby" (1877)
- "Gripsholms slott" (1877)
- "Ett besök i Strängnäs år 1874"
- "Ett besök i Visby år 1906"
- "Bohus fästning" (1869)
- "En resa på Rhen år 1866"
- "Ett besök i Ystad år 1872"

Svensk geografi

- "Märkliga orter i Sverige" (1883)
- "Skildring av Värmland år 1882"
- "Skildring av Dalälven år 1876"
- "Skildring av Ångermanland 1882"
- "Skildring av Bohuslän år 1882"
- "Skildring av Dalsland år 1882"
- "Skildring av Närke år 1882"
- "Skildring av Öland år 1882"
- "Skildring av Stockholm år 1882"
- "Skildring av Västmanland år 1882"
- "Skildring av Härjedalen år 1882"
- "Skildring av Gästrikland år 1882"
- "Skildring av Jämtland år 1882"
- "Skildring av Göteborg år 1882"
- "Skildring av Halland år 1882"
- "Skildring av Blekinge år 1882"
- "Skildring av Gotland år 1882"
- "Skildring av Södermanland år 1882"
- "Skildring av Östergötland år 1882"

Vikingar

- "Vikingatidens Lund och Birka" (1909)
- "Jomsvikingarnas saga" (1888)
- "Fyndet av vikingaskeppet i Gokstad år 1880"
- "Hervars och Hedreks saga" (1888)
- "Carl Larssons Uppsala-tempel" (1908)
- "Sagan om Ragnar Lodbrok och hans söner" (1880)
- "Sverige och vikingafärderna västerut" (1924)
- "Ett fartyg från vikingatiden – fyndet av Tuneskeppet 1867"